

I. TÜRK BİLİM VE TEKNOLOJİ TARİHİ KONGRESİ

Ebû'l-İz El Cezeri'nin mumlu saat otomati (solda) su otomati (üstte)

Bilim ve teknoloji çağımıza damgasını vurmuş iki sözcük. Yirminci yüzyıl dendiğinde akla gelen kavramların hepsi bu iki sözcükle ilgiliydi. Gündelik yaşamımızda bile en düşünmeden kullandığımız eşyaların arkasında yine bilim ve teknoloji var. Günümüzde sahip olduğumuz bilim ve teknoloji, elbette bir anda ortaya çıkmış olgular değil. Çağlar boyunca yaşanan tecrübelerin ve bilgi birikimlerinin sonucunda bize kadar gelmiş ve geleceği şekillendirmeye hazır kavramlar bunlar. Bu çerçevede düşününce günümüz bilim ve teknolojisini daha iyi anlamak için geçmişe bakmanın gerekliliğini anlayabiliriz. Tarih, bize süzgecinden geçirerek getirdiği bilim ve teknolojinin hangi aşamalardan geçerek şimdiki şeklini aldığını anlatacak. Bu düşünce çerçevesinde Türk Bilim Tarihi Kurumu tarafından düzenlenen "Birinci Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi" 15-17 Kasım 2001 tarihlerinde İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi salonlarında gerçekleştirildi. Türk Bilim Tarihi Kurumu başkanı Prof. Dr. Ekmeleddin İslamoğlu'nun açılış konuşmasıyla başlayan kongrenin ilk yılı Türk teknoloji tarihine ayrılmıştı. İslamoğlu, bu kongrelerin her yıl değişimli olarak, bir yıl teknolo-

ji, bir yıl da bilim tarihine ayrılarak sürdürülmesinin amaçlandığını söyledi. TÜBİTAK başkan danışmanı Prof. Dr. Ergun Türkcan da açılış töreninde yaptığı konuşmada, TÜBİTAK'ın bilim tarihinden nasıl yararlandığını anlattı.

Bu yıl birincisi düzenlenen kongrenin ana teması Türk teknoloji tarihine ayrılmıştı. Katılımcılar sunuşlarını bu genel çerçeve içinde sundular. Sunuşlardan en ilgi görenlerden biri Ankara Üniversitesi Dil ve Ta-

rih Coğrafya Fakültesi Bilim Tarihi Anabilim Dalı'ndan Yavuz Unat'ın "Türk Teknoloji Tarihinden İki Örnek: Cezeri ve Taküyüdin" başlıklı sunuşuna göre, Cezeri'nin Teknoloji tarihindeki yeri oldukça önemli. Cezeri, Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar adlı kitabında birçok mekanik aletin tanıtımını yapmış ve bu aletlerin çalışma prensiplerini ayrıntılarıyla anlatır. Bu aletler arasında yaptığı otomatlar büyük önem taşır. Yunan dünyasında Heron ve Philon'un çalışmalarından sonra İslam dünyasında bu türde örnekler veren kişilerden en tanınmış olanı Cezeri. 16. Yüzyılda Osmanlı bilimine katkıda bulunmuş olan Takiyüdin'in Ruhani Aletler Üzerine Yüce Yöntemler adlı kitabı da aynı çizgide yer alır. Bu kitapta tanımları yapılan aletler, Cezeri'nin aletleriyle hemen hemen aynı. Öte yandan Taküyüdin'in yapmış olduğu mekanik saatler de ayrı bir önem taşır. Hem Cezeri hem de Taküyüdin kendi öncellerinin yaptıkları çalışmaları daha ileriye götürmüşler; hava boşluk ve denge prensiplerini kullanarak oldukça ilginç araçlar tasarlamış bilginler. Böylece hem teknik araçların geliştirilmesini sağladılar, hem de geliştirdikleri aletlerle öncellerinin yaptıklarını daha gelişkin hale getirdiler. Örneğin Cezeri yukarıdaki prensiplere dayanarak çeşitli otomatlar yaptığı gibi, suyu yukarı kaldırmakta kullanılan araçlarda kanatlı dolap kullandı ve dairesel hareketi doğrusal harekete dönüştürdü. Ayrıca bu araçlarda karşılıklı iki tulumba kullanılarak verimlilik artırıldı ve emme basma tulumba yerine emme tulumba kullanıldı. Taküyüdin'in yine Cezeri'ninkine benzer araçları bulunuyor.

İlk olarak bu yıl yapılan Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi'nin bildiri özetleri bir kitapçık halinde hazır. Katılımcıların çalışmalarının tamamının yer aldığı kongre kitabıysa önümüzdeki günlerde hazırlanacak ve araştırmacıların kullanımına sunulacak.

Gökhan Tok